

V. Avignoni követség.

A fantasztikus mosolyú állítólagos császárfi kiválóságának tudatában várta a pillanatot, mikor megmutathatja elméjének és ékesszólásának erejét. Ez a perc hamarosan meg is érkezett.

1342 május 12-én új pápát koronáztak Avignonban: Pierre Roger roueni püspököt, aki a VI. Kelemen nevet vette fel. A római szenátus július közepén tizennyolc tagú követséget küldött hozzá, hogy a város hódolatát bemutassa, Róma fölött az uralmat neki szokás szerint felajánlja, őt megkérje, hogy látogassa meg egyházi államát s főleg ama könyörgést terjessze elő, hogy a századfordulót meg nem várva, 1350-re engedélyezzen újból szentévet. Azzal érveltek a rómaiak, hogy így minden nemzedék részesülhetne a jubileumi búcsú áldásaiban, s hogy a zsidók is minden ötven évet megszenteltek. A követség vezetője ifj. Stefano Colonna szenátor, VIII. Bonifác büszke ellenfelének fia volt, s benne képviselve voltak 6—6 taggal a nemesség, „középosztály“ és nép. Ott volt a másik szenátor, Bertoldo Orsini, aztán Pietro Agapito Colonna, marseillei prépost, Jacopo Annibaldi; egy püspök, egy professor utriusque iuris, egy prior és mások. A követség díszszónoka azonban egy római „sindicus“ volt, aki a pápai ostiarius szerény címét viselte: Lelio di Pietro Stefano, Petrarca kedves Laelius-barátja, akiről *Familiaries* címen közrebocsájtott levélgyűjteményében annyszor van szó. Ismerte-e már Cola di Rienzo Laeliust, aki ugyanúgy belekerült az antik műveltség bűvkörébe, mint ő maga, nem tudjuk.

Ez a követség október végén ért Avignonba és a pápa november 18 táján fogadta ünnepélyesen a konzisztórium új nagytermében, melyet Matteo da Viterbo díszített akkoriban gyönyörű freskókkal. „*Magnificus vir Stefanus de Columna*“ üdvözlőbeszéde után Laelius adta elő a rómaiak kéréseit „*ad haec per dictum populum specialiter constitutum*“, s — hogy VI. Kelemen harmadik Vitájának dicséretét ismételjük — „*plus quam eleganter*“ oldotta meg feladatát.

A pápa nem válaszolt azonnal. Hogy elhatározását kedvezőre hangolják, Petrarca segítségét is igénybe vették, aki barátai üdvözlésére a szomszéd Vacluseból Avignonba sietett. Ő már VI. Kelemen elődjének, XII. Benedeknek nagy avignoni építkezéseit fájdalommal szemlélte s mindenkép azon volt, hogy a pápa térjen vissza eredeti székhelyére, mert úgy látta, hogy lángban áll az egyház: „*La magion di Dio ardeva tutta*“. Stefano fivérének, Giovanni Colonna biborosnak a házában volt megszállva — mindketten az öreg Stefano fiai — s így a követség tagjaival állandó érintkezést tartott. Törekvésüket, hogy VI. Kelemen legalább hosszabb látogatást tegyen Rómában, a pápához intézett latin verses levéllel fámogatta.

Az ügy újból a konzisztórium elé került. De mennyire meglepődtek a római követek és maga a pápai udvar, mikor röviddel a biborosok összeülése előtt egy újabb követ érkezett, aki magát a római nép egyedüli küldöttének — „*unicus legatus ad dominum*

nostrum Romdnum pontificem — nevezi. A váratlan jövevény Cola di Rienzo volt.

A két Avignonban tartózkodó szenátor hivatali ideje ugyanis karácsonykor lejárt és távollétüket a római néppárt arra használta fel, hogy — mint már előbb is tett erre ismételt kísérletet — firenzei mintára demokratikus kormányt vezessen be. A tizenhárom céh konzuljai és az ugyancsak tizenhárom városi kerület képviselői összeültek tehát és ezen a gyűlésen az „özvegyek, árvák és szegények konzulja“ azt a gondolatot vetette fel, hogy az új pápát elsősorban tájékoztatni kellene a város valóságos helyzetéről, mert ezt a nála tartózkodó diszküldöttség bizonyára egészen hamis beállításban fogja ismertetni. A gyűlés elfogadta a javaslatot és magát a heveszavú indítványtevőt küldte a pápához azzal, hogy a nép nevében külön ismételje meg a diszküldöttség kéréseit, egyben pedig ecsetelje előtte a szegény néposztály nyomorát és elesettségét.

Cola di Rienzo tehát, mondja Pietro Fedele, „*az ünnepélyes konzisztóriumban a kardinálisok megdöbbenésére, az okvetlenül jelenlévő Petrarcának ekkor még burkolt helyeslésére, meghatott ékesszólással beszélt Róma tarthatatlan helyzetéről s a hatalmasok elnyomó uralmáról. Kelemen pápa, akinek előkelő megjelenése és franciás szeretetreméltósága bizonyára elragadta a vakperő jöttmentet, előbb habozó lélekkel, aztán Cola di Rienzo ékesszólásának és hangzatos periódusainak hatása alatt növekvő élvezettel, elérzékenyedéssel, végül nyílt helyesléssel fogadta szavait*“. Beszédének szövege nem maradt fenn, de azt nagyjából rekonstruálhatjuk abból, ahogyan némely későbbi követé és a *Vita* írója visszhangozzák gondolatait és szólamait:

Róma mint földre sújtott, erejét vesztett özvegy gunnyaszt és nem láthatja, mire jutott, mert két szemétől megfosztották. A pápa és a császár, gonoszsága miatt elhagyták. Rectores, raptores, szokták mondani. Olyan a város, mint valami bizonytalan vadon: rablók barlangja, gyilkosok, hamisítók és egyéb gonosztevők rejteke, ahol a kapuk csak a jók számára vannak zárva. Fegyveres összetűzések napirenden vannak. A kolostorban apácákat meggyaláznak. Védelem nélküli lánykákat becsstelenítenek meg. Az aszszonyt férje mellől ráncigálják ki ágyából. Dölgukra igyekvő munkásokat Róma kapuin belül kirabolnak. A földek ugaron hevernek. Az utcán nap-nap mellett látni fegyveres gyülekezetet, mert annak van igaza, akinek több és jobb a fegyvere. A nemesek és bárók rendesen nem is tartózkodnak a városban, hanem környékbeli kastélyaikba vonulnak. Maga a papság is megromlott. A zarándokokat, akik lelkük üdvét keresve járják sorra a szentélyeket, nem védelmezi senki, s így nem mernek többé az örök városba jönni, mely nem kőből és mészből, hanem a szentek csontjaival, velőjükkal és vérével épült! Hiszen az oltárok közt a templomokban gonosztevők mindenféle kegyetlen vállalkozást terveznek és, visznek végbe. Síró nők, nyomorult nép, megkínzott, elnyomott emberek ezrével mutatják különböző sérelmeik sebeit, úgy, hogy a kegyetlen Hannibál is megkönnyörülne rajtuk. Vigasztalja meg

a Szentatya azzal, hogy meglátogatja Rómát és 1350-re szentétet engedélyez, hogy a rossz közbiztonsági viszonyok miatt elmaradt zarándokok, mint VIII. Bonifác alatt, újból tóduljanak az apostolok sírjaihoz.

A lelkes, meleg ékesszólással előadott beszéd nem tévesztette el hatását a szó varázsa iránt annyira fogékony francia szónokpápára. A konzisztórium után többször magához rendelte, hogy részletesen tájékozzódjék. „Nap mint nap látni akarta“, mondja a *Vita*. Giovanni Colonna viszont, mint képzelhető, mindent megmozgatott, hogy öccsének és az általa vezetett díszküldöttségnek elégtételt szerezzen. Sikerült is a pápa hangulatát megváltoztatnia és a megbízhatatlanság, pártszenvetély árnyékát vetnie a merész szavú versenytársra.

Cola csakhamar mindenkitől elhagyottan bolyongott Avignon utcáin. Pénze elfogyott. Csakhogy szegények házába nem jutott. Ekkor szerencséjére a Saint Agricole-templom előtt, (vagy csak a klasszikus ókor nagy újjáélesztője találta ki ennek a római vonatkozású műemléknek díszletét?), véletlenül összeakadt Petrarcával. A költőnél senki jobban nem tudta, hogy Cola di Rienzo-nak igaza van. 1337-ben, első római látogatása alkalmával a maga bőréen tapasztalhatta, mily gyenge lábón áll ott a közbiztonság. A szomszédos Capranicából el sem indulhatott, míg a Colonnák fegyveres kíséretet nem küldtek érte, s látta a pástort, aki fegyverrel kezében őrizte nyáját. Cola azonban más oldaláról fogta meg a kérdést, hogy jóakarátát megnyerje. Felidézte előtte a császári Róma nagyságának emlékét s a Nép régi hatalmát, mely minden jogot magába ölelt. A „*vir facundissimus et ad persuadendum efficax*“, ahogyan őt Petrarca később hívja, „*isteni szóval, mint valami orákulum*“ fejtette ki a költő-apostolnak, hogy a rettenetes és szégyenletes lehanyatlás miatt nem kell kétségbe esni, mert Róma visszanyerheti régi nagyságát és hatalmát. Ezért a célért fog ő küzdeni mindhalálig!

Nem volt nehéz Petrarcat arról meggyőzni, hogy apollói álmvilága egy új szépségeszmény megvalósításán túl politikailag is értékesíthető. Magát is elragadta Cola szónoki heve. „*Oh, bár még napjainkban történnék meg az óhajtott változás!* — kiált fel. *Bár szemlélője lehetnék ily kiváló tetteknek és ekkora dicsőségnek!* Imádkozni fogok a város jövőjéért!”

Ez a találkozás és beszélgetés sorsdöntővé lett Cola di Rienzo számára. Petrarca most már addig mesterkedett Giovanni Colonna bitorosnál és öccsénél, Stefanonál, hogy az ellentétet a két követtség közt kiegyenlítette, egy nevezőre hozta. A pápa a január 27-i konzisztóriumon már egyszerre hirdette ki a díszes követtség és az „*unicus popularis legatus*“ előtt válaszát. A szenátusi méltóságot a többi felajánlott capitaneus, sindacus, defensor címekkel együtt a maga szuverenitását körülhatároló szokásos fenntartások mellett elfogadja; látogatását „*post sedata Gallorum scandala*“ megígéri és 1350-re szentétet engedélyez.

A sikert tehát mindkét követtség magának tulajdoníthatta. Sietnek is mindketten beszámolni róla megbízóiknak. A Colonna-

követség január 28-áról keltezett és Laelius tollával írott levele nem megvetendő stílárís készséggel értesíti a szenátust az örömhírről. A leendő tribun ugyanaznap írott jelentésében azonban több van egyszerű híradásnál. Benne az újjáébredés, egy Róma számára megnyíló új korszak himnusza harsonázik. Az eddig özvegyen szomorkodó nemes hölgy feltámad aléltságából és megalázottságából, újra régi trónusára ül, fejére teszi a szabadság koronáját és kezébe ragadja az igazságosság jogarát. VI. Kelemen hirdeti a római nép „egyedüli követe“, hasonlatos Caesarhoz, Metellushoz, Marcellushoz, Fabiushoz s a haza nagy felszabadítóihoz, akiknek képmását értékes kőbe vésve kameákon csodáljuk. Állítsák hát fel a rómaiak — s itt Bonifác pápa példája lebeghetett Cola di Rienzo előtt —, a Szentatya aranyban és biborban pompázó szobrát a Kapitóliumon vagy a Kolosszeumban, mert ő az Urbs felszabadítója és újjáteremtője! E levélen, — az elsön, mit a későbbi tribuntól ismerünk —, már rajta van az álmodó politikus rájongó liraiságának és jegyzői stílusművészetének egészen egyéni belyege. Nagy harsonázása nem csak a szentévnék szól, hanem annak, hogy a pápa Petrarca közbelépése eredményeképpen Róma fel-emelésére vonatkozó terveit is jóindulatába fogadta. Most már úgy érezheti Cola di Rienzo, hogy avignoni követsége nem csupán a római néppártiak, hanem egyenest az isteni gondviselés sugalmazásának a műve.

Ebből a Petrarca segítségével visszanyert pápai jóindulatból magyarázható, hogy, míg a Stefano Colonna követsége a kedvező válasz után hamarosan visszatért Rómába, addig Cola di Rienzo, mint VI. Kelemen „*familiaris*“-a és sejthetőleg római ügyekben tanácsadója, még legalább másfél évig, 1344 nyaráig Avignonban maradt. Hogy ez elég hosszú időközben szorosabbra fűződött-e barátsága Petrarcával, arra semmi nyomunk nincsen. A költő különben 1343 őszén Anjou Róbert király halálával összefüggő diplomáciai küldetésben Nápolyba ment s ott hosszabb ideig tartózkodott.

Cola azonban Avignonban olyan új ismeretségeket kötött, melyek későbbi pályáján majd nagy hasznára válnak. Közelebbi viszonyba lép Guido de Boulogne bíborossal, aki alkalmasint megértést tanúsított reformtervei iránt. Hiszen tudjuk róla, hogy egy ízben azt a kijelentést tette, hogy a rómaiak erkölceit csak úgy lehetne megjavítani, ha előbb az egész várost elpusztítanák. Szakavatottságát római kormányzati kérdésekben bizonyítja az is, hogy 1351-ben a pápa őt bízta meg új reformtervezet kidolgozásával. Benső ismeretség fejlődött ki Cola di Rienzo és Rainaldo Orsini pápai jegyző között is.

De a leendő tribun mindenekfölött nyílt szemmel és titkolt kritikával figyelte a kúria életét, hol ünnepélyek, tornajátékok, vadászatok váltakoztak. Petrarca „*Nembroth*“-nak, „*robustus venator*“-nak nevezi a pápát, akinek vadászkedvteléseiben unokahúga, a tourainei hercegnő, a „*pharetrata Semiramis*“ is élénk részt vett. Tapasztalta, hogy az avignoni palota fényűző környezetében a gáláns bíborosok szívesebben olvassák Trisztán és Izolda

regényét, mint a bibliát, s inkább érdeklődnek az egyház romlottságát ostorzó, a trecentóban burjánzó apokaliptikus jövődölések, mint Petrarca klasszikus írói iránt.

Az avignoni dominikánusok templomában hallja valószínűleg újra prédikálni fra Venturinot. De mennyire meghalkult a hangja, azóta, hogy csaknem tíz évvel azelőtt Rómában flagellánsai élén egy új vallásos szellemiség szükségét hirdette! Most a török elleni háborúra tüzel és a pápa megbízásából épp Lombardiába készül, hogy kereszteshadba szólítsa a híveket. Cola di Rienzo is elcsitítja magában a felháborodást, mit lelkében az avignoni „Babilon” keltett. A pápa jóakarója, és erre a jóakaratra nagy szüksége van. A Rómába visszatért szenátusi követek ugyanis otthon azzal vádolták, hogy beszédével nyilvános konzisztóriumon meghazudtolta s kínos helyzetbe hozta a római szenátus hivatalos és diszes küldöttségét. A két új szenátor, akikre a pápa a neki felajánlott hatalmat átruházta, Matteo Orsini és Paolo Conti pert indítottak ellene és javainak elkobzásával fenyegeték. VI. Kelemen közbelépett. Augusztus 9.-i rendeletével letiltotta a Cola di Rienzo ellen készülő eljárást, mert — úgymond — ő követsége alkalmával csak Róma állapotainak megjavítása („*in melius reformatando*”) érdekében a legjobb szándékkal tájékoztatta őt a való helyzetről és a szükséges intézkedésekről.

Közben a pápa egyre rosszabb híreket kapott Rómából. Hirtelen elhatározta magát tehát, hogy hazaküldi familiarisát. Pályázatot írat vele azon nyomban a római városi kamara jegyzői állásának elnyerésére, még aznap kinevezi a kért tisztségre s egyben felszólítja a rieti és páduai püspököket, valamint a római Szent Pál székesegyház apátját, hogy iktassák be őt haladéktalanul hivatalába. Az újonnan kinevezettnek még így is nehézsége akadt állásának elfoglalásában. A szenátorok ellenkezése miatt VI. Kelemen a megbízatást egy új okirattal kénytelen megismételni és megerősíteni.

A városi kamara szerepe és rendeltetése a XIV. századi Róma közigazgatásában gazdasági és pénzügyi természetű volt. A hivatalt „jegyzője” s talán egyben vezetője — a *notarius camerae urbis* — tagja volt a szenátusnak s nem csak elég tekintélyes hatáskörrel, hanem pénzüsszgekkel is kellett rendelkeznie, ha — mint látni fogjuk — freskókat festethetett, restauráló munkákat végeztetett mások megkérdezése nélkül. Talán épp azzal a pápai megbízatással jött, hogy Róma gazdasági és élelmezési viszonyait hozza rendbe, s a baj nagy lehetett, ha ennyire sürgős intézkedésre volt szükség.

A két szenátor és a szenátus azonban sehogy sem nézhették jó szemmel ennek az „*áskálódó plebejus*”-nak elég jelentős hatáskörrel történt pápai kinevezését. Bizonyára féltve őrzött függetlenségükön esett sérelmet láttak benne annál is inkább, mert úgy látszik, a pápai kegy Cola di Rienzo közvetlenül csak a vikáriusnak rendelte alá s a pápai biztos szerepét szánta neki. Innen magyarázható első szenátusi felszólalásának önértékes hangja, de egy szersmind a durva sértés is, melybe bemutatkozása ütközött. Kor-

holta a tanács előkelő tagjait, hogy *„nem jó polgárok, mert szívják a szegény nép vérért s nem akarnak rajta segíteni, és buzdította a vezetőket meg tisztviselőket, hogy gondoskodjanak városuk jó kormányzásáról“*. Erre veszekedés keletkezett, bizonyos Andreuzzo di Normanno, annak a Laeliusnak sógora, aki az avignoni díszkövet-ség hivatalos szónokaként ellenlábasa és vetélytársa volt az elmúlt évben a pápai udvarnál, pofon vágta. Egy Tommaso Fortifiocca nevű szenátusi írnok pedig, aki nem lehetett épp a hivatalnokok gyöngye, mert Cola di Rienzo később hamisítás miatt szégyen-szlophoz köttette és nagy pénzbírságra ítélte, hosszú orrot mutatott neki. A sértés és gúny bizonyára nem csak beszéde tartalmának, hanem avignoni szereplésének és a pápa betolakodott kegyencének is szólt.

Az ellenséges fogadtatás azonban nem kedvetlenítette el a kamara új vezetőjét. Csupán látva, hogy a szenátusban nem érhet célt, ezentúl a nép felvilágosítására és öntudatra ébresztésére fordította minden figyelmét.

VI. A hatalom felé.

Arról a három évről, mi Cola di Rienzo Rómába való visszaérkezésétől a hatalom átvételéig telt el, egyedül a névtelen római krónikában találunk tájékoztatást. Az idevonatkozó fejezetek munkájának legrészletesebb és legélénkebb lapjain olvashatók. Az ismeretlen író a harmincas évek eseményeit még csak gyermekkorának „álomszerű emlékein“ keresztül látta; de itt már megérzik elbeszélésén, hogy mint ifjú részese volt azoknak az izgalmas eseményeknek, miket Cola di Rienzonak most kezdődő mozgékony népi propagandája előidézett.

Ha a hatalmon lévők véleményét durván torkába fojtják, beszél majd helyette egy festőbarátjának ecsetje! A mindenki által szemlélhető utcai ábrázolás, falra rajzolás vagy pingálás közlési módja az akkori Rómában nem volt ismeretlen. Ő ezt nagyobb arányokban és művészi igényekkel alkalmazta. A Kapitólium alatt nyüzsgő piac népe, mely — mint láttuk — a Teatro Marcello mellett a halpiacon keresztül lehúzódott Cola di Rienzo szülőházáig, egy vásári napon meglepődve látta, hogy a szenátusi palotán, mégpedig pont a gyűlésterem fölött, élénk színekkel csodálatos freskó kiált feléje. Három szigetek — az elhagyott Itália, a négy sarkalatos erény és a hit szimbolikus földjei — között a viharos tengeren, melynek hullámain a különböző pártokat jelképező apokaliptikus állatok korbácsolták magasra, szélle dagadó dühös lehelletükkel, egy magános bárkán várja az özvegy Róma, hogy a tenger fenekére süllyedjen, hol már Babilon, Karthágó, Trója és Jeruzsálem elsüllyedt hajói várják. Felette az utolsó ítélet színjátéka lebeg. Az ábrázolás értelmét felírások meg rigmusok magyarázzák, hogy mindenki jól megértse a festmény készítettőjének figyelmeztetését: A pártviszályok közt hanyódó, romlott erkölcsű város pusztulásra van ítélve, ha idejekorán meg nem javul.